

УДК 621.3.032:546.16

О.В. Шамшурін, Н.П. Єфрюшина, С.Л. Тамазликер

Параметри кристалічного поля іона Mn^{2+} у твердих розчинах на основі Zn_2SiO_4 і Zn_2GeO_4

*Фізико-хімічний інститут ім О.В.Богатського НАН України,
65080, м. Одеса, Любодорфська дорога 86, т. (0482) 66-20-97, E-mail physchem@paco.net*

Ідентифіковані смуги у спектрах збудження іону Mn^{2+} у твердих розчинах на основі Zn_2SiO_4 і Zn_2GeO_4 . Розраховані параметри кристалічного поля у наближенні слабого поля. Іони Mn^{2+} у зразках утворюють центри люмінесценції з тетраедричною симетрією. Отримані дані узгоджуються з експериментальними спектрами люмінесценції та збудження. Обговорюються можливі причини збільшення параметра D_q у $Zn_2GeO_4: Mn^{2+}$ відносно $Zn_2SiO_4: Mn^{2+}$.

Ключові слова: вілеміт, люмінесценція, германат, спектри збудження, кристалічне поле.

Стаття постуила до редакції 27.08.2002; прийнята до друку 23.09.2002

Вивчення оптичних властивостей центрів, утворених іонами Mn^{2+} при УФ і катодному збудженні, викликає безсумнівний інтерес, оскільки ряд кристалофосфорів з цим активатором використовується на практиці. Так, люмінофори на основі вілеміту (Zn_2SiO_4) застосовуються в різних екранах, як із тривалим, так і з середнім часом післясвітіння, як зелений компонент (К-35, КЛЗД-10 і іноземні аналоги P1G1, P39) [1-3]. Інтерес до вілемітових структур не падає в зв'язку з розширенням областей їхнього застосування, де до властивостей люмінофорів пред'являються нові вимоги. Такою областю, наприклад, є дослідження плоских екранів PDP (plasma display panel), що бурхливо розвиваються [4]. Дані про $Zn_2GeO_4:Mn^{2+}$ у літературі практично відсутні.

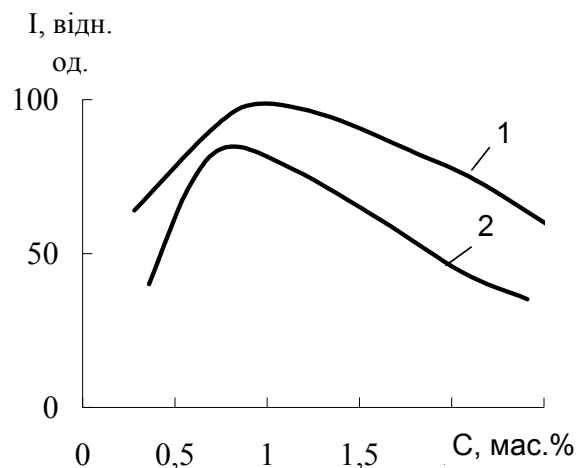
Спектрально-люмінесцентні властивості: колір світіння, спектри поглинання і збудження іонів Mn^{2+} (конфігурація $3d^5$) у різних сполуках змінюються під впливом іонів найближчого оточення. Основний стан іона – S^6 , терми – G^4 , P^4 , D^4 , і F^4 , що у кристалі розщеплюються під дією поля лігандів, утворює збуджені стани. Світіння люмінофора здійснюється на переході ${}^4T_1({}^4G) \rightarrow {}^6A_1({}^6S)$. При збудженні варто враховувати, що оптичні переходи для іона Mn^{2+} відповідають переходам із секстету на кваттет, що заборонено правилами відбору. У кристалі заборона частково знімається, але відповідні смуги в спектрі поглинання мають малу інтенсивність. Однак у випадку ефективної люмінесценції зразка, вдається одержати добре розділені спектри збудження, що використовуються в розрахунках параметрів теорії кристалічного поля (ТКП). Звичайно для побудови діаграм енергетичних рівнів застосовують

наближення слабого чи сильного поля, що дають порівнянні результати. Характер розщеплення термів d-конфігурації в полях різної симетрії, яким відповідають представлення, що не приводяться, і матриці енергій, приведені в [2,4].

Ціль дійсної роботи – розрахунок параметрів кристалічного поля B , C і D_q для центрів Mn^{2+} у твердих розчинах на основі Zn_2SiO_4 , Zn_2GeO_4 і інтерпретація отриманих результатів

Зразки отримані методом твердофазного синтезу шляхом змішування стехіометричних кількостей вихідних сполук ZnO , SiO_2 , GeO_2 (марки "осч" і "чда" з концентрацією хромофорних домішок менш $1 \cdot 10^{-3}$ мас. %), просочення їхнім розчином $Mn(CH_3COO)_2$ і сушіння. Потім шихту перетгирали і прогрівали при температурі $1050-1200$ °C на повітрі чи у відновному середовищі (закритий вугільний тигель з вуглецем) протягом 1,5-2 г. Це дозволяло одержати однофазні зразки з рівномірним розподілом активатора. Фазовий склад люмінофорів контролювали методом рентгенофазового аналізу. Спектри випромінювання і збудження знімали на спектрометрі СДЛ-1 із двома монохроматорами при УФ збудженні від Хе-лампи потужністю 1 кВт. Розрахунки параметрів ТКП виконували у наближенні слабого поля [4]. Більш детально методики аналізу і розрахунків приведені в [5].

Zn_2SiO_4 і Zn_2GeO_4 мають структурний тип вілеміту [6]. Цинк при цьому займає дві нееквівалентні позиції з тетраедричним оточенням. Іонні радіуси, згідно даним [7]: у Zn^{2+} -0,78 Е, Mn^{2+} - 0,86 Е (для координаційного числа 4). Вони близькі, тому дані кристалофосфори являють собою тверді розчини заміщення, у яких активатор оточений

Рис. 1. Залежність інтенсивності люмінесценції іонів Mn^{2+} від їхньої концентрації для зразків: 1- Zn_2SiO_4 ; 2- Zn_2GeO_4 .

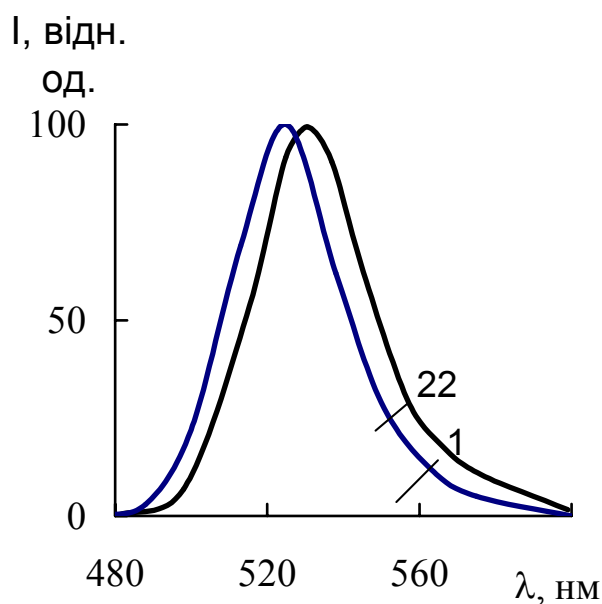
кисневими тетраедрами з небагато відрізняються відстанями центральний іон-ліганд.

Оптимальні концентрації Mn залежать від області застосування даних матеріалів (типу збудження): для збудження в ближньому УФ (рис. 1) це 0,8-1 мас. % (у зразків без коактиваторів). У PDP структур збудження переважно відбувається в діапазоні вакуумного УФ (від збуджених атомів і димерів Хе). Кількість активатора в останньому випадку для вілеміту збільшують до 1,5-2,5 мас. %. Максимум смуги люмінесценції при цьому злегка зрушується у бік більших довжин хвиль від 518 до 523 нм. Як видно з рис. 1 (крива 1), для германатних фосфорів в аналогічних умовах оптимальні концентрації активатора трохи нижчі (0,6-0,8 мас. %). Це відповідає тому, що близько 1,2-1,4 % атомів цинку заміщується на манган. Незважаючи на однаковий

тип найближчих сусідів (іонів O^{2-}), у германатних зразках спостерігається ще більше зрушення в спектрі, максимум тут розташований поблизу 531-533 нм. Інтенсивність люмінесценції $Zn_2GeO_4:Mn$ складала 85-90% відносно $Zn_2SiO_4:Mn$ (крива 2).

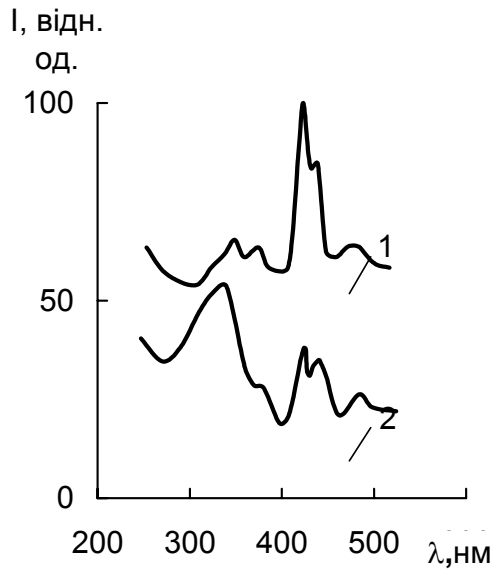
На рис. 2 показані спектри люмінесценції зразків з підвищеним вмістом активатора, придатні для використання в PDP-структурах. Положення максимуму смуги люмінесценції зв'язано із сильною залежністю енергії збудженого рівня від сили кристалічного поля. Цим же обумовлена її велика ширина (через статистичне варіювання D_q у кристалі).

Спектри збудження досліджених зразків приведені на рис.3. Як видно з рисунка, в області малих довжин хвиль германат має відносно більш ефективне збудження, ніж силікат, в іншій частині

Рис. 2. Спектри люмінесценції іонів Mn^{2+} у кристаллофосфорах на основі: 1 – Zn_2SiO_4 ; 2 – Zn_2GeO_4 .

дослідженого діапазону, аж по краю смуги люмінесценції, їхні спектри відповідають переходам фундаментальною смугою переносу заряду, максимум λ 235-250 нм. Порядок прох інших смуг (переходи з осн збуджені рівні) відповідають інших сполук, активованих випадку накладення піків, визначення їхнього полож параметрів ТКП, ми викс мінімізації суми квадратів експериментальних частот Відхилення в значеннях розраховані по цих метод відповідних кристалофосфо похибок експерименту. Осн значення параметрів ТКП пр Як видно з таблиці 1, у всіх задовільна згода між експери

Величини параметрів B відрізняються для ізоструктурних Zn_2SiO_4 і Zn_2GeO_4 . Величина D_q для обох кристалофосфорів не перевищує 60% від D_q для вільного іона (960 см^{-1}). Це підтверджує, що активатор знаходиться в положенні з тетраедричним оточенням. Велике значення параметра кристалічного поля іона Mn^{2+} в твердих розчинах на основі Zn_2SiO_4 і Zn_2GeO_4 (слабке O_4 поле). Отримано

№ зразка	λ , нм	Параметри кристалічного поля, см ⁻¹
1	3520±40	660±15
2	430±35	635
3	480±35	660±15

теоретичні спектри, що задовільно узгоджуються з експериментом. Показано, що іон Mn^{2+} у кристалі відчуває вплив як іонів найближчого оточення (O^{2-}), так і більш віддалених іонів (Ge^{4+} і Si^{4+}), що позначається на збілі параметра D_q у ряді Zn_2SiO_4 - Zn_2GeO_4 , зрушенні смуги люмінесценції у бік більших довжин хвиль і зміні у положенні смуг збудження. Короткохвильове збудження германату більш ефективно, що дозволяє рекомендувати його

Висновок

У роботі ідентифіковані смуги в спектрах

Таблиця 1.

Експериментальні і розрахункові значення довжин хвиль і частот смуг збудження твердих розчинів на основі Zn_2SiO_4 і Zn_2GeO_4 , активованих іонами Mn^{2+} .

№	Зразок	Довжини хвиль і частоти смуг збудження, нм і см ⁻¹					
		⁴ T ₁ (⁴ G)	⁴ T ₂ (⁴ G)	E (⁴ G)	⁴ T ₂ (⁴ D)	E (⁴ D)	⁴ T ₁ (⁴ P)
1	Zn ₂ SiO ₄ Експ.	475	435	424	380	358	---
		21050	22990	23580	26320	27930	
2	Zn ₂ SiO ₄ Теор.	473	437	426	375	362	332
		21140	22910	23470	26670	27610	30140
3	Zn ₂ GeO ₄ Експ.	478	443	428	372	350	----
		20920	22570	23360	26880	28570	
4	Zn ₂ GeO ₄ Теор	483	442	429	369	357	331
		20690	22600	23300	27070	27990	30220

для використання в PDP-структурах.

люмінесцентних матеріалів, доктор хімічних наук,
професор;

Шамшурін О.В. – науковий співробітник, кандидат
хімічних наук;

Тамазликер С.Л. – інженер.

Єфрюшина Н.П. – зав. відділу фізико-хімії

- [1] Л.Я. Марковский, И.А. Миронов, О.Н. Казанкин. *Неорганические люминофоры*. Химия, Л., 192 с. (1975).
- [2] Д.Т. Свиридов, Р.К. Свиридова, Ю.Ф. Смирнов. *Оптические спектры ионов переходных металлов в кристаллах*. Наука, М., 267 с. (1976).
- [3] Э. Ливер. *Электронная спектроскопия неорганических соединений*. Наука, М., 446 с. (1987).
- [4] E. van der Kolk. Chap.7 in the *VUV phosphors for lamp and display application*. DUP Science. Delft Univ. Press (2001).
- [5] А.В. Шамшурин, Е.А. Жихарева, С.Л. Стоянова, Н.П. Ефрюшина. Изменение люминесцентных свойств твердых растворов $Zn_2GeO_4 : Mn^{2+}$ при введении добавок In, Sn, Се.// *Неорган. Материалы*, **30**(12), сс. 1563-1566 (1994).
- [6] Г.Б. Бокий. *Кристаллохимия*. Наука, М., 400 с., (1971).
- [7] М.П. Шаскольская. *Кристаллография*. Высшая школа, М., 375 с. (1984).

A.V. Shamshurin, N.P. Efrjushina, S.L. Tamazlikar

Crystal-Field Parameters of Mn^{2+} Ion in Solid Solutions Based on Zn_2SiO_4 i Zn_2GeO_4

*Bogatsky Physical-Chemical Institute NAS Ukraine,
65080, Lusdorfska str. No 86, Odessa, Ukraine. Tel (0482) 66-20-97. E-mail physchem@paco.net*

The bands in the excitation spectra of Mn^{2+} ion have been identified in the solid solutions based on Zn_2SiO_4 and Zn_2GeO_4 . The weak-field approximation has allowed to obtain the values of crystal-field parameters. Mn^{2+} ions produce the luminescence centers with tetrahedral symmetry in these samples. The calculated data agree well with the experimental luminescence and excitation spectra. The possible reasons of increasing the D_q parameter from $Zn_2GeO_4: Mn^{2+}$ to $Zn_2SiO_4: Mn^{2+}$ are discussed.